

A FIZETETT MUNKA MOTIVÁCIÓI ÉS BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐI A FELSŐOKTATÁSI HALLGATÓK KÖRÉBEN

Márta MOHÁCSI¹ - Hajnalka FÉNYES²

ABSTRACT

In this study, we address higher education students' employment, the motives behind it, and the factors which affect these motives. Based on the literature, we formulate our hypotheses in relation to the order and types of motives as well as the effect of students' socio-demographic background and program characteristics on the motives. In our empirical work, we use survey data from five countries of Central and Eastern Europe (N=2199) to carry out cluster analysis based on the motives for paid work. In addition, we conduct multinomial regression to analyse the effects on the likelihood of belonging to a certain cluster. According to our findings, members of one student group we identify are not motivated to gain professional experience and engage in work which is hardly related to their studies. They are characterised by a relatively young age and participation in state-funded programmes.

KEYWORDS

Higher education students, motives for paid work, quantitative analysis, Central and Eastern Europe

BEVEZETÉS

Mincer szerint a felsőoktatási tanulmányok mellett végzett munka, különösen ha kapcsolódik a tanulmányok jellegéhez, egy human tőke beruházás, ami növeli az egyén későbbi termelékenységét [21]. A hallgatói munkavégzés eredményességre, iskolai és munkaerőpiaci pályafutásra gyakorolt hatásait több kutatás vizsgálja, azonban tanulmányunk nem erre, hanem a munkavállalás motivációira, és az ezt befolyásoló tényezőkre fókuszál, ami a nemzetközi szakirodalomban csak kevésbé vizsgált terület. A kutatások többsége a munkavállalás kapcsán elsősorban a tanulmányok jellegéhez való kapcsolódást, és nem a motivációkat vizsgálja.

Ezek a kutatások arra hívják fel a figyelmet, hogy a tanulmányok jellegéhez való horizontális illeszkedés pozitívan, míg a tanulmányokhoz nem fűződő munkavégzés negatívan befolyásolja a hallgatók eredményességét [8], [7]. A tanulmányoktól eltérő jellegű, de már alacsony óraszámú végzett munka is csökkentheti a hallgatói eredményességet [34], míg a képzési területhez kapcsolódó, de intenzív óraszámú munkavégzés további pozitív hatásokkal jár, amely nem csak az eredményességre, hanem a jövőbeli elhelyezkedésre, munkakeresésre is kedvezően hat [4]. A tanulmányok melletti munkavégzés további pozitívuma lehet a hallgatók soft skill-jeinek fejlődése, a munkaerő-piacon szerzett kapcsolati hálójuk bővülése [1], [25], [28].

¹ habilitált adjunktus (Assistant Professor), Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Szociológia és Szociálpolitika Tanszék (University of Debrecen, Faculty of Humanities, Department of Sociology and Social Policy) mohacsi.marta@arts.unideb.hu

² habilitált egyetemi docens (Associate Professor), Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Szociológia és Szociálpolitika Tanszék (University of Debrecen, Faculty of Humanities, Department of Sociology and Social Policy) fenyeshajnalka@arts.unideb.hu

További eredmény, hogy a munkavállalás tanulmányokra gyakorolt negatív hatásai erőteljesebben érvényesülhetnek azoknál a diákoknál, akik mindennapi, anyagi nehézségeik miatt, kényszerből dolgoznak, és kedvezőtlen státusmutatókkal jellemezhetők [2].

Szócs és Hamvas szerint a tanulás melletti fizetett munka – függetlenül attól, hogy kapcsolódik-e a tanulmányok jellegéhez – mindhárom Bourdieu-i tőkefajta gyarapítja: nő a gazdasági tőke (fizetést kap), nő a kulturális tőke (pl. fejlődnek a munkaerő-piaci skillek), a kapcsolati tőke is bővül (szélesebb network), és mindezek segíthetnek a jobb állás megtalálásában [31], [3].

Bourdieu tőkefajtákra vonatkozó elméletére [3] építve megjegyezzük, hogy a fizetett munkák során szerzett kapcsolati és kulturális tőkét később gazdasági tőkévé konvertálhatják a diákok, így ezek is végső soron anyagilag térülhetnek meg számukra.

Tanulmányunk elméleti részében elsőként a hallgatói munkavégzés általános jellemzőit és a munkavégzés gyakoriságát befolyásoló háttértényezőket vizsgáljuk, valamint kitérünk a munka tanulmányok jellegéhez való kapcsolódására is a nemzetközi és hazai szakirodalom alapján. Ezután foglalkozunk a munkavállalás motivációival, ezen belül a motivációk fontossági sorrendjével, típusaival, illetve a motivációkat befolyásoló tényezőkkel a felsőoktatási hallgatók körében. Hipotéziseinket is ennek mentén fogalmazzuk meg. A tanulmány empirikus felében egy öt Közép-Kelet európai országot átfogó nagymintás (N=2199) kutatás adatai alapján vizsgáljuk a fizetett munka motivációit a diákok körében, többek közt a motivációk sorrendjét, típusait, valamint a motivációkat befolyásoló tényezőket.

ELMÉLETI HÁTTÉR

A hallgatói munkavégzés jellemzői és az erre ható tényezők

2012-ben 23 ország bevonásával átfogó nemzetközi kutatás keretein belül vizsgálták a tanulmányok mellett végzett fizetett munka jellemzőit. A kutatás eredményei szerint a 16–29 éves korosztály 39%-a dolgozott a tanulmányai mellett [22]. Az EUROSSTUDENT VI. kutatás eredményei szerint, melyben csak a felsőoktatási hallgatók szerepeltek, a hallgatók 51%-a dolgozott a szemeszter ideje alatt, és 35%-uk rendszeresen [20].

Az Európai Felsőoktatási Térség keleti régiójának felsőoktatási hallgatóit vizsgálta a 2018/2019-es tanévben lebonyolított nagymintás kutatás is, amelynek adatai alapján a szlovákiai diákok 30,9%-a, míg a magyarországi diákok 19,8%-a hetente dolgozott az egyetemi tanulmányai mellett. Érdekes eredmény, hogy Ukrajnában és Szerbiában a hallgatók többsége nem vállalt rendszeres munkát, és Romániában a megkérdezett hallgatók csaknem 70%-a sohasem dolgozott. Összességében azonban a felsőoktatási hallgatók tanulmányok melletti munkavégzése folyamatosan növekvő tendenciát mutat a vizsgált régióban [12].

Markos–Kocsis az általunk is vizsgált régióban nem talált szignifikáns összefüggést a fizetett munkavállalás és a hallgató anyagi valamint kulturális háttere között [18], és Kocsis későbbi eredményei szerint sem volt szignifikáns összefüggés a hallgatók munkavégzése valamint a szülők iskolai végzettsége, munkaerőpiaci státusa és a lakóhely településtípusa között [13].

Frissebb adatok szerint (Kocsis) kimutatható, hogy nagyobb valószínűséggel vállalnak munkát azok a hallgatók, akiknek a szülei alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkeznek, azonban a munkavégzés a kedvezőbb anyagi helyzetű diákokra is jellemző, mivel nemcsak az anyagi okok és nehézségek miatt történő munkavégzés fordul elő a diákok körében [14].

Emellett Kocsis eredményei szerint az életkor jelentős befolyással bír a fizetett munkára, mivel általában az idősebb diákok dolgoznak gyakrabban az egyetemi éveik alatt, valamint a magyarországi hallgatók gyakrabban dolgoznak, mint a romániai vagy más határon túli intézmények hallgatói [14].

Fényes, Masevičiūtė és munkatársai eredményei szerint pedig a diákok neme nem befolyásolja, hogy végeznek-e fizetett munkát vagy nem [5], [20].

A rendszeres munkavégzésben eltérések mutatkoznak az egyes szakterületek mentén. Az általunk is vizsgált régióban végzett 2019-es kutatás eredményei szerint a rendszeres munkavégzés leginkább a mérnök és humán területek hallgatóira jellemző, és viszonylag ritka az orvosi, fogorvosi és gyógyszerészhallgatók körében. A képzés szintjét tekintve a mesterképzésben részt vevő hallgatók gyakrabban dolgoztak, mint az alap- és osztatlan szakos hallgatók, és a munka és a tanulmányok illeszkedése is inkább a mesterszakosok sajátossága [15].

Azonban az EUROSTUDENT adatok szerint pl. Szlovákiában és Romániában az alapszakos és mesterszakos hallgatók munkavállalási aránya szinte megegyezik [20].

Az OECD átfogó nemzetközi kutatási eredményei szerint Észtországban, Franciaországban, Németországban, és Ausztriában a diákok legalább fele olyan munkát végzett, amely kapcsolódott a tanulmányaikhoz, míg ez az arány csak 40% az Egyesült Államok, Korea és Japán fiataljai körében [22].

Az EUROSTUDENT VI. eredmények szerint a munka és a tanulmányok horizontális illeszkedése szempontjából az országok közül kiemelkedik Észtország, de Finnország, Norvégia, Lettország, Németország és Portugália is, ahol a felsőoktatási hallgatók több mint felének a munkája kapcsolódott tanulmányaikhoz. Izlandon, Írországban, Szlovéniában, Szerbiában és Albániában, Írországban a hallgatók többsége tipikus diákmunkát végez, amelynek nincs kapcsolata a tanulmányi területtel, ezekben az országokban a hallgatók alig 35%-ára jellemző a munka és a tanulmányok horizontális illeszkedése [20].

Szőcs és Hamvas a Trendence Graduate Barometer 2015-ös adatait elemezve azt kapta, hogy Magyarországon a tanulás melletti munkák valamivel jobban kapcsolódtak a tanulmányok jellegéhez (kb. 50%-ban), mint az európai átlag [31].

Szőcs a Debreceni Egyetemen mért eredményei viszont azt mutatták, hogy a munkák csak kevésbé kapcsolódtak a tanulmányokhoz. Frissebb, 2019-es adatok szerint az Európai Felsőoktatási Térség keleti régiójában is épp a magyarországi hallgatókra volt leginkább jellemző, hogy nem a tanulmányaikhoz kapcsolódó munkát végeznek, 78,6%-nak egyáltalán nem illeszkedett a munkája a tanulmányaikhoz [30], [12].

A hallgatói munkavégzés motivációinak típusai és fontossági sorrendje

Európai kutatási eredmények szerint a felsőoktatási hallgatók nagy többsége elsősorban pénzügyi okok miatt vállal munkát, de a munkatapasztalatszerzés is fontos motiváló erő [20].

Fischer és Lipovská a dolgozó hallgatók két csoportját különítette el, egyrészt azokat a hallgatókat, akik csak a megélhetésük miatt dolgoznak, és nem szereznek szakmai tapasztalatot, másrészt azok a hallgatók, akik a munkatapasztalat szerzése miatt dolgoznak, de nincsenek rászorulva, hogy ebből finanszírozzák a mindennapi kiadásaikat [6].

A kényszerből dolgozó hallgatók átlagosan nyolc órával többet dolgoznak, valamint több időt fordítanak a tanulásra is, mint a tapasztalatszerzés miatt dolgozó társaik. Eredményeiből kiderült továbbá, hogy azok a hallgatók, akik főként a tapasztalatszerzés miatt dolgoznak, jobbnak látják a munkaerőpiaci esélyeiket, valamint a munkájuk sokkal közelebb áll a szakterületükhöz, mint azoknak, akik a megélhetésük miatt dolgoznak [6].

Szőcs az általunk is vizsgált Közép és Kelet európai térségben végzett kvalitatív kutatás eredményei szerint a fizetett munka legfontosabb motivációi a célorientált pénzkeresés (szabadidős programokhoz, nyaraláshoz, szórakozáshoz stb.), a megélhetés biztosítása és a szülőktől való függetlenedés, valamint a szakmai tapasztalatszerzés, kapcsolatépítés és tudásgyarapítás. Emellett megjelent a fizetett munka, mint szórakozás, „jó buli” is a diákok körében, ahol szintén a kapcsolatépítés motivál, de nem elsősorban a szakmai kapcsolatok szerzése. A diákok a pénzszerzés szempontja elé sorolták a kapcsolatépítést és munkatapasztalat-szerzést,

tehát inkább a fent leírt tőkekonvertálási modell lehet jellemző rájuk. Azonban amikor a munka nem kapcsolódott a tanulmányok jellegéhez, ott elsősorban a pénzszerzés motiválta a diákokat [30].

Az EUROSSTUDENT VI. kutatás eredményei szerint a legfőbb motivációs tényező a munkavállalás során a felsőoktatási hallgatók körében a mindennapi költségek fedezése volt, ez a válaszadók 69%-át érintette. A hallgatók több mint felét a munkatapasztalat szerzése is ösztönözte a munkavégzésre, valamint jelentős motivációs tényező volt a tanulmányi kiadások fedezése is. A kutatás kiemelte, hogy a balkáni országok egyik leggyakoribb motivációs tényezője a tandíj befizetése. Azokban az országokban, mint például Norvégia, Dánia, Finnország, Málta, ahol a hallgatóknak nem kell aggódnia a tanulmányaik finanszírozása miatt, inkább az életszínvonal növelése és a munkatapasztalatszerzés dominált [20].

Az EUROSSTUDENT VI. magyarországi eredményei alapján Hámori és munkatársai négy hallgatói klasztert alakított ki, a diákmunka, a nem illeszkedő-kényszerű munka, a horizontálisan illeszkedő munka, végül a nagy intenzitású tapasztalatszerző munka [10]. A diákmunkát végző csoport tagjai főként hallgatóként tekintenek magukra, tanulmányokhoz nem kapcsolódó munkát végeznek és alacsony óraszámúban. A nem illeszkedő-kényszerű munkavállalók viszont elsősorban a megélhetés miatt dolgoznak, és a munka és a tanulmányok illeszkedése számukra sem fontos. Velük szemben a horizontálisan illeszkedő munkavállalók számára egyértelműen a munkatapasztalatszerzés a legnagyobb motiváló tényező, így ők a tanulmányaikhoz kapcsolódó munkát végeznek, és inkább dolgozóként, mint tanulóként tekintenek magukra. Bár ebben az esetben meg kell említeni, hogy a kutatásban olyan hallgatók is részt vettek, akik a munkájuk mellett tanulnak. A munkavállalói klaszterek és a hallgatók szociodemográfiai jellemzőit vizsgálva arra a megállapításra jutottak, hogy a kedvező családi háttérrel rendelkező, fiatalabb hallgatók körében magasabb a diákmunkát végzők aránya, míg a tanulmányokhoz kapcsolódó munkavállalás az idősebbekre jellemző [10].

Az általunk vizsgált térségben végzett 2014-es kvantitatív nagymintás eredmények szerint, a motivációk sorrendjét tekintve első helyen a megélhetési költségek finanszírozása és a szülőktől való függetlenedés áll. A munkatapasztalat szerzése is jelentős ösztönző tényező volt a munkavállalásra, azonban a kapcsolati háló bővítése, az ismerősök szerzése, amelyekből a hallgatók a későbbi elhelyezkedésük, munkavégzésük során is profitálhatnak, kevésbé volt jellemző a dolgozó hallgatókra [2], [26].

Fényes 2014-es eredményei szerint pedig a fizetett munkák esetén a pénzszerző motivációk közé ékelődött a munkatapasztalat-szerzés, és a kapcsolati és kulturális tőke gyűjtés szerepe másodlagos volt [5]. Pusztai és Kocsis frissebb kvalitatív kutatási eredményei szerint Magyarország keleti térségében a hallgatókat leginkább függetlenség biztosítása és a családok anyagi terheinek csökkentése motiválta. A pénzügyi okok domináns szerepet játszottak, bár az interjúalanyokat a munkatapasztalat megszerzése is motiválta, és ez még a tanulmányaikkal nem összefüggő munkák esetén is fontos szempont volt [26].

A hallgatói munkavégzés motivációira ható tényezők

Az EUROSSTUDENT VI. kutatás eredményei szerint a férfiak és a nők ugyanolyan arányban vállalnak munkát a tanulmányaik mellett, de a férfiakra valamivel jobban jellemző a tanulmányokhoz illeszkedő munkavégzés [20]. Fischer és Lipovská eredményei szerint is a férfi hallgatók általában gyakrabban vállalnak a tanulmányaikhoz kapcsolódó munkát, mint a nők [6]. Szócs, Róbert és Saar valamint Gáti és Róbert eredményei szerint is a férfi hallgatókra nagyobb arányban jellemző, hogy a munka jellege kapcsolódik a tanulmányaikhoz [30], [27], [7].

Fényes eredményei viszont azt mutatták, hogy a fizetett munka motivációi nem tértek el nemek szerint [5].

Nemzetközi kutatási eredmények szerint a hallgatók életkorát vizsgálva a 25 év felettek több mint fele végzett a tanulmányaihoz illeszkedő munkát, míg a 21 év alatti hallgatóknak csupán 29%-a, és szinte minden országban a mesterszakos (idősebb) hallgatóknak illeszkedik legszorosabban a munka jellege a tanulmányaikhoz. Az EUROSTUDENT adatok szerint kimutatható az is, hogy a munkatapasztalatszerző motiváció inkább az idősebb diákokra volt jellemző [20].

A család és a hallgatók saját anyagi helyzete, valamint a szülők iskolai végzettsége számos kutatás szerint befolyásolja a munkavállalás motivációját [20], [26], [33].

Fényes eredményei szerint a tisztán munkatapasztalat-szerző diákok csoportja volt a legjobb gazdasági és kulturális helyzetben, és a csak anyagi célúak a legrosszabban [5].

Róbert és Saar eredményei szerint pedig hat közép-kelet-európai ország adatai azt mutatták, hogy az iskolázott szülők gyermekeire volt inkább jellemző a szakterülethez illeszkedő munkavégzés [27].

Végül Masevičiūtė és munkatársai eredményei szerint azok a hallgatók, akik anyagi nehézségekkel küzdenek, kisebb arányban végeznek a tanulmányaikhoz kapcsolódó fizetett munkát, mint azok a fiatalok, akiknek nincsenek anyagi gondjaik, illetve a súlyos anyagi gondokkal küzdő, nappali tagozatos hallgatók sokkal gyakrabban dolgoznak a mindennapi költségek finanszírozása miatt, szemben a pénzügyi gondokkal nem küzdő hallgatókkal [20].

Ezt erősítette meg Fischer és Lipovská [6] cseh hallgatókat vizsgáló kutatása is, mely szerint a kevésbé iskolázott szülők gyermekei gyakrabban dolgoznak a megélhetési költségek fedezése miatt. Azok a hallgatók viszont, akik kedvezőbb családi háttérrel rendelkeznek, illetve akiknek nincsenek anyagi gondjaik, gyakrabban vállalnak munkát tapasztalatszerzés céljából [20]. Ebben az esetben nem a jövedelem növelése, kiegészítése a legfőbb cél, hiszen a kedvezőbb helyzetű hallgatók úgyszólván „megengedhetik maguknak”, hogy kiválasszák a nekik legmegfelelőbb munkát, amely során a tapasztalatszerzés, a szakmai kompetenciák gyarapítása a cél [2], [7].

Ennek ellenére nem jelenthetjük ki, hogy a szakmai ambíciók miatt történő munkavállalás csak a jobb helyzetben lévő hallgatók sajátossága, ugyanis Gáti és Róbert kiemeli, hogy a hátrányosabb helyzetű hallgatók is rendelkezhetnek jelentős szakmai és mobilitási törekvésekkel [7].

Gáti és Róbert eredményei szerint a család jobb anyagi helyzete esetén a diákok kevésbé vállaltak szakterületükhöz nem kapcsolódó fizetett munkát, mint rosszabb háttérű társaik, viszont a szakterülethez kapcsolódó munkavállalás egyaránt jellemző volt a jó és a kedvezőtlen anyagi háttérű diákokra. A szülők iskolázottságának hatása pedig eltűnt a tanulás melletti munkavégzés jellegére, a képzésre vonatkozó egyéb változók bevonása után. Összességében tehát a származás hatása nem volt egyértelmű [7].

Nemzetközi adatok szerint a munkatapasztalatszerző cél inkább a szüleiktől külön élő hallgatókra jellemző, illetve a saját bevételüktől függő hallgatók 52%-ának kapcsolódott a munkája a tanulmányaikhoz, míg azok a diákok, akik inkább szülőktől illetve az állami támogatásoktól függenek, csupán harmadukra jellemző a munka és a tanulmányok horizontális illeszkedése [20].

Kocsis [14] vizsgálta azt is, hogy a dolgozó és nem dolgozó hallgatók milyen intézményen belüli baráti és oktatói kapcsolatokkal rendelkeznek, illetve milyen szoros kapcsolatot ápolnak az egyetemen kívüli barátaikkal. Eredményei szerint Magyarországon a rendszeresen dolgozó hallgatók kiterjedtebb, szorosabb egyetemen kívül baráti körrel rendelkeznek, mint a ritkán vagy soha nem dolgozó hallgatótársaik. Érdekes, hogy a soha nem dolgozó hallgatók rendelkeznek a legszűkebb baráti körrel.

Tinto szerint [32] a hallgatók egyetemi pályafutását nagymértékben befolyásolja, hogy az egyetemen milyen interakciókban vesznek részt, milyen tapasztalatokra tesznek szert, azon-

ban a munkavállalás távol tartja a hallgatókat az egyetemi kultúrába és közösségbe való beágyazódástól [24] [29].

Az előzetes eredmények alapján feltételezhető, hogy a szakmai tapasztalatszerzés, kapcsolatépítés miatt dolgozó hallgatók arra is törekednek, hogy aktívan részt vegyenek az egyetemi életben, hiszen jövőbeli karrierjük szempontjából fontos, hogy az egyetemen és a munkában is helytálljanak. Míg a pénzszerzés miatt dolgozó hallgatók inkább a munkára fókuszálnak, és nem az egyetemen belüli és kívüli kapcsolatok szoros fenntartására.

A képzési területét tekintve az EUROSSTUDENT magyarországi adatai szerint, a műszaki terület hallgatóinak csaknem harmada (27%) rendszeresen dolgozik a tanulmányai mellett. A gyakori munkavállalás mellett az említett képzési területen a diákok 58%-a a tanulmányaikhoz kapcsolódó munkát vállal, és esetükben a munkatapasztalat szerzése jelentős ösztönző erővel bír [9].

Hasonlóan magas munkavállalási aránnyal jellemezhetőek az informatika alapképzések hallgatói, akiknek a 24%-a rendszeresen vállalt munkát, s a heti 20 óránál intenzívebb munkavégzés is rájuk jellemző. 19%-uk dolgozik magas óraszámban, szemben a többi képzési terület hallgatóinak 13%-ával. Az informatikus hallgatók túlnyomó többsége (70%) a munkatapasztalat szerzése miatt dolgozik, de esetükben jelentős motivációs tényező volt, hogy a fizetett munkavállalás nélkül nem engedhetnék meg maguknak, hogy a felsőoktatásban tanuljanak. Magyarországi viszonylatban legkevésbé érinti a tanulmányok melletti munkavégzés az orvos- és egészségtudományi hallgatókat, 87%-uk nem dolgozott a tanulmányaik mellett, és csak 11%-uk dolgozott rendszeresen [9].

Kocsis és Pusztai eredményei szerint is az orvos- és egészségtudományi képzések hallgatóira kevésbé, míg az informatikus hallgatók körében gyakrabban jellemző a tanulás melletti munkavégzés, emellett a munka és a tanulmányok horizontális illeszkedése leginkább az informatikus hallgatók sajátossága, míg az orvostanhallgatók esetében ez nagyon ritka. Eredményeik szerint az informatikus hallgatók számára az új ismerősök szerzése is különösen fontos szempont volt [15].

Markos és munkatársai kutatási eredményei szerint az Európai Felsőoktatási Térség keleti régiójában a megkérdezettek 33%-a volt költségtérítéses hallgató, és a hallgatók 24%-át motiválta a tandíj finanszírozása, befizetése a munkavállalásra [19].

Kocsis eredményei szerint a magyarországi adatoknál nincs jelentős eltérés a munkavégzés gyakoriságában az önköltséges és állami támogatott képzésben résztvevő hallgatók között, míg a szomszédos országokban (Ukrajna, Románia, Szlovákia, Szerbia) a költségtérítéses diákok rendszeresebben dolgoznak a tanulmányaik mellett. A tandíj fedezése mellett azonban fontos motiváció körükben a létfenntartás és függetlenedés is a munkavállalás során. A magyarországi, államilag támogatott hallgatókra inkább jellemző a megélhetési okok miatt történő munkavégzés, mert valamivel rosszabb az anyagi helyzetük, mint a költségtérítéses hallgatóké [14].

ADATBÁZIS

Az adatok egy 2018/19-es tanévben felvett, nagymintás hallgatói adatbázisból származnak (N=2199). Az adatfelvétel az Európai Felsőoktatási Térség egyik legkeletibb felsőoktatási régiójában, Magyarország keleti régiójának felsőoktatási intézményeiben, valamint négy ország (Szlovákia, Románia, Ukrajna, Szerbia) felsőoktatási intézményeiben történt. A magyarországi minta (N=1034) kvótás, és a karokra, a képzés területére, valamint a finanszírozási formára reprezentatív. A határon túli intézményekben törekedtünk a valószínűségi mintavételre, és a hallgatókat csoportosan, egyetemi/főiskolai kurzusokon kerestük fel, ahol teljes körűen kérdeztük le őket (N=1165). A mintában nappali munkarendű másodéves BA/BSc-képzéses és másod- vagy harmadéves osztatlan képzéses hallgatók szerepeltek.

A KUTATÁS MÓDSZEREI ÉS VIZSGÁLT VÁLTOZÓI

Az empirikus elemzésében elsőként leválogattuk a mintából azokat, akik végeztek fizetett munkát a tanulmányaik alatt valamilyen gyakorisággal (a diákok 48,4%-a). Ezután klaszterelemzést végeztünk a fizetett munka motivációi mentén (a motivációkat lásd az 1. táblázatban, a fontosságot 1-4 Likert skálán jelölhették be a diákok), és meghatároztuk a motivációs típusokat, illetve keresztáblákkal vizsgáltuk azt is, milyen gyakoriságú a fizetett munka az egyes klaszterekben és mennyiben kapcsolódott a munka a tanulmányok jellegéhez. Végül multinomiális logisztikus regresszióval elemeztük a fizetett munka motivációs klaszterekbe tartozás esélyét befolyásoló tényezőket. Magyarázó változóink a kérdezett neme, kora, a diákok társadalmi háttere (az anya és apa elvégzett osztályainak száma, a család objektív és relatív anyagi helyzete, a diák objektív és szubjektív anyagi helyzete, a 14 éves kori településtípus), a diák kapcsolati erőforrásai (kapcsolat a szülőkkel, oktatókkal, csoporttársakkal, külső barátokkal), a képzés országa, a képzési területe és végül a képzés finanszírozási formája.

HIPOTÉZISEK

A tanulmány elméleti részére építve a következő hipotéziseket állítottuk fel a motivációk sorrendjéről és típusairól:

H1A: A motivációs fontossági sorrendjét azt feltételezzük, hogy a megélhetési költségek finanszírozása és a szülőktől való függetlenedés a legfontosabb motiváció a fizetett munkák során, melyet a munkatapasztalat szerzés követ, és a kapcsolati háló bővítése csak másodlagos szempont lesz.

H1B: A hallgatók körében a motivációk két fő típusára számítunk. Az anyagi motivációk (létfenntartás, szabadidős programok finanszírozása, szülőktől való anyagi függetlenedés, tanulmányok finanszírozása) és a munkatapasztalatszerző és egyben kapcsolatépítő motivációkra.

H1C: Gáti és Róbert nyomán feltételezzük, hogy ha a munka nem kapcsolódik a tanulmányok jellegéhez, akkor elsősorban a rövidtávú pénzszerzés motiválja, ha viszont kapcsolódik, akkor a munkatapasztalatszerzési motiváció az elsődleges [7].

A motivációkat befolyásoló demográfiai tényezőkkel kapcsolatos két hipotézisünk:

H2A: Fényes nyomán azt feltételezzük, hogy a fizetett munkák esetén a motivációk nem térnek el nemek szerint [5].

H2B: Életkor szerint feltételezzük, hogy a rövid távú pénzkeresési motiváció inkább a fiatalabb diákokra lesz a jellemző, míg a munkatapasztalat-szerzési motiváció inkább az idősebb, végzés előtt álló hallgatókra lesz a jellemző.

A diákok társadalmi hátterének hatásával kapcsolatos három hipotézisünk a következő:

H3A: Hipotézisünk szerint a rövid távú pénzkeresési cél inkább a kedvezőtlenebb háttérű diákokra lesz a jellemző, míg a jobb háttérűeknél a munkatapasztalat-szerzés lesz a legfontosabb cél.

H3B: Alternatív hipotézisünk szerint viszont a rosszabb háttérű diákok motiváltabbak a diplomával elérhető magasabb státus elérésére, és így a tanulmányok során a munkatapasztalatszerzés is fontos cél lehet számukra.

H3C: Feltételezzük, hogy a 14 éves kori településtípus nem lesz hatással a munkavállalási motivációkra, mivel a diákok többsége már a felsőoktatási intézmény székhelyén él, ahol nem érvényesül a községek korlátozottabb munkalehetőség kínálata.

A diákok kapcsolati erőforrásaival kapcsolatos hipotéziseink:

H4A: Feltételezzük, hogy a szülőktől való lazább kapcsolat a munkatapasztalat szerző motívációkat erősíti, míg a szorosabb kapcsolat a csak pénzszerző motívációkat.

H4B: Azt feltételezzük, hogy azok a hallgatók, akiket a tapasztalatszerzés és a kapcsolatbővítés motivál a munkavállalás során szorosabb egyetemi és egyetemen kívüli kapcsolatokkal rendelkeznek, mint azok a hallgatók, akiket inkább az anyagiak motiválnak.

Végül a képzés területéről és finanszírozási formájáról a következő két hipotézist fogalmaztuk meg:

H5A: Emellett feltételezzük, hogy az informatika és műszaki területen domináns motíváció a munkatapasztalatszerzés és kapcsolatépítés, míg a többi képzési területen elsősorban az anyagi motívációk lesznek a fontosak.

H5B: Végül feltételezzük, hogy a költségtérítéses hallgatókat a tanulmányok fedezése mellett a létfenntartás és függetlenedés motiválja, míg az államilag finanszírozott hallgatókat inkább csak a létfenntartás és az anyagi okok.

EREDMÉNYEK

Azok körében, akik végeztek fizetett munkát a tanulmányaik során (N=1037) elsőként a fizetett munka motívációk fontossági sorrendjét mutatjuk be (1. táblázat).

1. táblázat: A motívációk fontossági sorrendje (1-4 skálán) (N=1037)

	Átlag	Szórás	N
Szülőktől való anyagi függetlenedés miatt.	2,99	0,91	1011
Szabadidős programokhoz volt szükségem pénzre.	2,88	0,89	1014
Munkatapasztalat szerzése miatt.	2,72	1,02	1012
Létfenntartáshoz volt szükségem pénzre.	2,31	1,06	1008
Új ismerősök szerzése.	2,14	0,94	1010
Tandíj, tanulmányaim finanszírozása miatt.	2,02	1,01	1007

Forrás: PERSIST 2019 kutatás alapján, saját számítás.

Látható, hogy a rövidtávú pénzszerző motívációk (szabadidős programok fedezése, szülőktől való függetlenedés) mellett a munkatapasztalatszerzés is hasonlóan fontos szempont a diákok körében (mindhárom motíváció 2,5 feletti átlagpontot kapott). Ennél kevésbé fontos szempont volt a létfenntartás, a kapcsolatépítés és a tanulmányok finanszírozása.

Ezután a motívációk mentén klaszterelemzést végeztünk, és három klaszteres megoldást fogadtuk el (2. táblázat).

2. táblázat: A motívációk klaszterközéppontjai (K-means klaszterelemzés, 9 iteráció, missing pairwise) N=1037, a 2,5 feletti értékeket csillaggal jelöltük.

	Zsebpénzért dolgozók	Céltudatosan dolgozók	Életforma szerűen dolgozók
Szabadidős programokhoz volt szükségem pénzre.	2,81*	2,81*	3,00*
Szülőktől való anyagi függetlenedés miatt.	2,74*	2,80*	3,38*
Létfenntartáshoz volt szükségem pénzre.	2,05	1,54	3,32*

Új ismerősök szerzése.	1,63	2,30	2,36
Tandíj, tanulmányaim finanszírozása miatt.	1,53	1,59	2,84*
Munkatapasztalat szerzése miatt.	1,46	3,36*	3,03*
N	283	379	363

Forrás: PERSIST 2019 kutatás alapján, saját számítás.

A klaszterelemzés eredményei szerint nem különült el élesen a pénzszerző és a munkatapasztalatszerző csoport, hanem három hallgatói csoport rajzolódott ki. A rövidtávú pénzszerző motivációjú csoport mellett, akik a szabadidős programok fedezése és a szülőktől való függetlenedés miatt vállaltak munkát, két vegyes motivációs csoport volt. Az egyik a céltudatosan dolgozók, akiknél az előbbi két motiváció mellett a munkatapasztalatszerzési motiváció is fontos, és az életvitel szerűen dolgozók, akiknek majdnem minden motiváció fontos volt (pl. a létfenntartás és tandíj fedezése is). Keresztátlák segítségével megvizsgáltuk a fizetett munka gyakorisága, illetve a tanulmányok jellegéhez való kapcsolódás különbségeit az egyes klaszterekben (3. táblázat). A rendszeres (havonta, hetente) végzett fizetett munka aránya szignifikánsan eltért az egyes klaszterekben, míg az első két klaszterben a dolgozó diákok kevesebb, mint felére, addig a harmadik klaszterben több mint kétharmadára volt ez jellemző. Szintén szignifikánsan eltért klaszterenként, hogy kapcsolódott-e a fizetett munka a tanulmányok jellegéhez. Míg az első klaszterben csak a munkák 18%-a kapcsolódott, a másik két klaszterben ez az arány ennek duplája (kb. 40%). A klaszterközéppontokat is figyelembe véve tehát az első klasztert zsebpénzért dolgozóknak, a másodikat céltudatosan dolgozóknak a harmadikat pedig életforma szerűen dolgozóknak neveztük el.

3. táblázat: A fizetett munka gyakorisága és a tanulmányok jellegéhez való kapcsolódása az egyes klaszterekben.

	rendszeres fizetett munka (hetente, havonta) aránya	tanulmányok jellegéhez való kapcsolódás aránya
Zsebpénzért dolgozók	48%	18,1%
Céltudatosan dolgozók	44,6%	38,9%
Életforma szerűen dolgozók	65,5%	39,6%
Khi négyzet szignifikancia	0,000	0,000

Forrás: PERSIST 2019 kutatás alapján, saját számítás.

A továbbiakban multinomiális logisztikus regresszióval vizsgáltuk a háttérváltozók hatását a motivációs klaszterekbe tartozás esélyeire (4. táblázat).

4. táblázat: A fizetett munka motivációra ható tényezők, multinomiális regressziós eredmények ($Exp(B)$ és a Wald statisztika szignifikanciája) $N=1037$.

	a céltudatosan dolgozó csoportba tartozás esélye a zsebpénzért dolgozókhöz képest		az életforma szerűen dolgozó csoportba tartozás esélye a zsebpénzért dolgozókhöz képest		az életforma szerűen dolgozó csoportba tartozás esélye a céltudatosan dolgozókhöz képest	
	Exp (B)	Wald sign.	Exp (B)	Wald sign.	Exp (B)	Wald sign.

Nem (1: férfi)	0,758	0,217	1,160	0,517	1,531	0,061
Kor	0,942	0,389	1,163*	0,025	1,235**	0,001
Anya elvégzett osztályai	0,992	0,863	0,918	0,079	0,925	0,091
Apa elvégzett osztályai	1,057	0,237	1,017	0,734	0,963	0,420
A család objektív anyagi helyzete (index)	1,016	0,831	0,970	0,684	0,955	0,522
A család relatív anyagi helyzete a csoporttársakhoz képest (1–5)	1,258	0,137	0,958	0,792	0,762	0,081
A diák objektív anyagi helyzete (index)	0,939	0,406	0,936	0,403	0,997	0,967
A diák szubjektív anyagi helyzete (1-4)	1,234	0,265	0,722	0,096	0,585**	0,005
A 14 éves kori településtípus (1: város)	0,749	0,179	0,693	0,097	0,925	0,708
A szülőkkal való kapcsolat (index)	1,12***	0,000	0,973	0,352	0,87***	0,000
Az oktatókkal való kapcsolat (index)	1,006	0,830	1,015	0,619	1,009	0,759
A csoporttársakkal való kapcsolat (index)	0,997	0,939	0,950	0,234	0,953	0,256
A külső barátokkal való kapcsolat (index)	0,981	0,594	1,106**	0,008	1,127**	0,001
A képzés finanszírozási formája (1: állami)	0,844	0,566	0,443**	0,007	0,525*	0,019
Magyarország	0,936	0,840	0,579	0,100	0,619	0,124
Románia	1,674	0,172	0,694	0,357	0,415*	0,012
Ukrajna	0,291	0,105	0,654	0,523	2,243	0,287
Szlovákia	0,722	0,467	0,334*	0,021	0,463	0,092
Bölcsész és társadalomtudomány	1,121	0,727	1,414	0,299	1,261	0,472
Gazdasági	0,998	0,994	0,774	0,456	0,776	0,448
Természettudományi, informatikai, műszaki	1,227	0,494	1,079	0,808	0,880	0,678
Pedagógia	1,203	0,563	1,379	0,343	1,146	0,674
Nagelkerke R-squared	0,189					

* jelöli a 0,01 és 0,05 közötti, ** jelöli a 0,001 és 0,01 közötti és *** jelöli a 0,001-nél kisebb szignifikancia szintet

Forrás: PERSIST 2019 kutatás alapján, saját számítás.

A regressziós eredmények szerint a céltudatosan dolgozók klaszterbe tartozás esélyét növeli a zsebpénzért dolgozókkal szemben a szülőkkal való intenzívebb kapcsolat. Az életforma szerűen dolgozók klaszterbe tartozás esélyét növeli a zsebpénzért dolgozókkal szemben az idősebb életkor, ha valaki nem Szlovákiában tanul, a külső barátokkal való intenzívebb kapcsolat, és ha valaki költségtérítéses képzésben vesz részt. Végül az életforma szerűen dolgozók klaszterbe tartozás esélyét növeli a céltudatosan dolgozókkal szemben, ha valaki idősebb, ha rosszabb a diák szubjektív anyagi helyzete (pl. nincs megtakarítása), ha valaki nem Románia-

ban tanul, a szülőkkel való lazább a külső barátokkal viszont intenzívebb kapcsolat, és ha valaki költségtérítéses képzésben vesz részt.

Következtetések

Az országok a társadalmi sajátosságok és a gazdasági növekedés szempontjából is különbözőnek, más-más munkaerőpiaci lehetőségekkel és felsőoktatási rendszerekkel jellemezhetők, országonként eltérő lehet, hogyan segítik a fiatalok oktatásból a munkaerőpiacra való átmene-
tét [11], [23].

Kutatásunk során azonban nem elsősorban az intézményi hatásokat, hanem a munkavállalás egyéni motivációit, és az ezt befolyásoló háttértényezőket vizsgáljuk. A diákok szocio-demográfiai háttere mellett azonban vizsgáljuk néhány képzési jellemző hatását is.

A motivációk sorrendjét tekintve első hipotézisünkkel (H1A) részben összhangban a rövidtávú pénzszerző motivációk mellett a munkatapasztalatszerzés is hasonlóan fontos szempont volt a diákok körében. A motivációk típusát tekintve pedig hipotézisünkkel (H1B) szemben nem különült el élesen a pénzszerző és a munkatapasztalatszerző csoport, hanem a rövidtávú pénzszerző motivációjú csoport (a „zsebpénzért dolgozók”) mellett, két vegyes motivációs csoport rajzolódott ki. Az egyik a céltudatosan dolgozók, akiknél a szabadidős programok és a szülőktől való függetlenedés motivációja mellett a munkatapasztalatszerzés is fontos volt, a másik az életvitel szerűen dolgozók, akiknek emellett fontos volt a munkavállalás során a létfenntartás és tandíj fedezése is. További eredmény, hogy míg az első klaszterben a munkák alig kapcsolódtak a tanulmányok jellegéhez, a harmadik klaszter specifikuma, hogy a diákok kétharmada hetente vagy havonta dolgozott.

Gáti és Róbert szerint elsősorban azokra a hallgatókra jellemző motiváció a rövid távú pénzszerzés, akiknek a munkája nem kapcsolódik a tanulmányok jellegéhez (kényszerjellegű munkavállalás) [7].

Azoknak a fizetett munkáknak viszont, amelyek kapcsolódnak a tanulmányokhoz, céljuk lehet a szakmai tapasztalatszerzés valamint a kulturális és kapcsolati tőke növelése is. Azonban Fényes [5] korábbi és a jelen tanulmány eredményei szerint is a munkatapasztalat-szerző motivációk esetén a diákok kevesebb, mint felénél (40%) kapcsolódott a munka a tanulmányok jellegéhez, igaz ez az arány a csak zsebpénzért dolgozók körében csak 18%. Összességében tehát H1C hipotézisünk csak részben igazolódott. A demográfiai változók közül a diákok neme, hipotézisünkkel (H2A) és Fényes [5] eredményeivel összhangban nem befolyásolta a motivációkat, míg életkor szerint az idősebb hallgatókra inkább jellemző, hogy életvitel szerűen dolgoznak, szintén összhangban hipotézisünkkel (H2B). A diákok társadalmi háttérváltozói közül (H3A és H3B alternatív hipotézis) csak a diák saját rosszabb anyagi helyzete (pl. hogy nincs megtakarítása) és az életvitelszerű munka kapcsolódott össze, ennek esélye nagyobb a csak céltudatos munkavállaláshoz képest. Azonban a létfenntartás és a tandíj fedezése az életvitel szerű munkavállalók fontos motivációja, és lehet, hogy épp emiatt vannak rossz anyagi helyzetben tehát felcserélődhet az ok és az okozat. Emellett a 14 éves kori település H3C hipotézisünkkel összhangban nem hatott a motivációkra.

A kapcsolati erőforrások mentén hipotézisünkkel (H4A) szemben a szülőkkel való intenzívebb kapcsolat növeli a céltudatos munkavállalás esélyét, ahol a csak zsebpénzért dolgozókkal szemben a munkatapasztalat szerzés is fontos cél. Azonban H4A és H4B hipotézisünkkel összhangban a szülőkkel való lazább és a külső barátokkal való intenzívebb kapcsolat az életvitel szerűen dolgozókra jellemző, ahol szintén fontos motiváció a munkatapasztalatszerzés.

A képzési jellemzők (H5 hipotézis) hipotézisünkkel szemben a képzési terület nem befolyásolta a motivációkat, míg ha valaki költségtérítéses képzésben tanul, ez egyértelműen az életforma szerű munkavállalás esélyét növeli.

Kutatásunk legfontosabb eredménye, hogy létezik a hallgatók körében egy olyan csoport, akiket a munkavégzés során nem motivál a munkatapasztalatszerzés, a munkák jó része nem kapcsolódik a tanulmányok jellegéhez, valamint jellemző rájuk a szülőikkel és a külső barátokkal való lazább kapcsolat, a fiatalabb életkor és az államilag finanszírozott képzésben való részvétel. Amennyiben az egyetemek fontos célja a diákok későbbi foglalkoztathatóságának növelése, szükség lenne olyan munkalehetőségeket, akár tanszékeken, karrierirodáknak felajánlani, amivel szintén megvalósul a pénzszerzési cél, de emellett a diák hasznos munkatapasztalatot is szerezhethet. A tanulás melletti munkavállalás, ha az összekapcsolódik a szakmai tapasztalatszerzéssel, segíthet abban is, hogy a diák jobban megtalálhassa az egyetem után a neki megfelelő munkahelyet, és a későbbi munkavégzés során kevésbé veszélyeztetheti a kiégés, illetve elégedettebb lesz a munkájával [16], [17].

Köszönetnyilvánítás

A kutatás a 123847 számú projekt a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással, a K17 pályázati program finanszírozásában valósult meg.

IRODALOMJEGYZÉK

- [1] BEERKENS, M., MÄGI, E., LILL, L.: University studies as a side job. Causes and consequences of massive student employment in Estonia. *Higher Education* 61(6), 2011., pp. 679–692. <https://doi.org/10.1007/s10734-0109356-0>
- [2] BOCSI, V., CEGLÉDI, T., KOCSIS, Zs., KOVÁCS, K. E., KOVÁCS, K., MÜLLER, A. É., PALLAY, K., SZABÓ, B. É., SZIGETI, F., TÓTH, D. A.: The discovery of the possible reasons for delayed graduation and dropout in the light of a qualitative research study. *Journal of Adult Learning Knowledge and Innovation* 3(1), 2019., pp. 27–38. <https://doi.org/10.1556/2059.02.2018.08>
- [3] BOURDIEU, P.: The forms of capital. In: Richardson J. G. (ed.): *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood Press, 1986., pp. 241–258.
- [4] DI PAOLO, A., MATANO, A.: The Impact of Working while Studying on the Academic and Labour Market Performance of Graduates: the Joint Role of Work Intensity and Job-Field Match, 2016., <https://www.aiel.it/cms/cms-files/submission/all20160608164320.pdf>.
- [5] FÉNYES, H.: Paid Work alongside Higher Education Studies as an Investment in Human Capital. *CEPS Journal*, 2021. <https://doi.org/10.26529/cepsj.691>
- [6] FISCHER, J., LIPOVSKÁ H. “The Work-study Dilemma of Czech Undergraduates”. *Journal on Efficiency and Responsibility in Education and Science* 7(34), 2014., pp.45–52. <https://doi.org/10.7160/eriesj.2014.070301>
- [7] GÁTI, A., RÓBERT, P.: Employment during studies – a necessity or an investment? In: Garai, O., Veroszta, Zs. (eds.): *Hungarian Graduates 2011*. Budapest: Educatio Public Services Non-profit, 2013., https://www.felvi.hu/pub_bin/dload/DPR_kotet_frisssdiplomasok2011/angol/06_gati_robert_eng.pdf
- [8] GEEL, R., BACKES-GELLNER, U.: Earning While learning. When and How Student Employment is Beneficial. *Labour* 26(3), 2012., pp. 313–340. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9914.2012.00548.x>
- [9] HÁMORI, Á.: A műszaki képzési terület hallgatóinak szociális jellemzői. *Felsőoktatási Elemzési Jelentések* 2(3), 2018., pp. 2–6.
- [10] HÁMORI, Á., HORVÁTH, Á., VEROSZTA, ZS.: A tanulmányok melletti munkavállalás háttéré és hatása a továbbtanulási tervekre. In: Hámori Á. (eds.): *Erőforrások, eredmények és élmények a felsőoktatásban. Az EUROSTUDENT VI nemzetközi hallgatói kutatás magyarországi eredményei*. Budapest: Oktatási Hivatal, 2018., pp. 101–116.

- [11] HEINZ, W. R.: *From Education to Work: Cross National Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press., 1999. <https://org.doi/10.1017/CBO9780511527876>
- [12] HVOZDETSKA, B., VARHA, N., NIKON, N., KOCSIS, ZS., KOVACS, K.: Migratory Moods and Temporary Employment of Students of Central and Eastern Europe. *Italian Sociological Review* 10(2), 2020., pp. 305–326. <http://dx.doi.org/10.13136/isr.v10i2.342>
- [13] KOCSIS, ZS.: How to support working students during their studies? In: Erdei, G. Juhász, E. Sahin; S. Adnan, K. (eds.): *Ways of Promoting Excellence in Higher Education*. 2019., Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Hizmetleri Tic. Ltd.
- [14] KOCSIS, ZS.: Features of Student Employment in the Hungarian-Romanian Cross Border Area. 2021., *Acta Didactica Napocensia* (being published)
- [15] KOCSIS ZS., PUSZTAI G.: Differences in student work according to educational factors at a Hungarian university. *Higher Education in Russia and Beyond* 24(3) 2020., pp. 9–12.
- [16] KORCSMÁROS, E., MACHOVÁ, R.: Challenges of burnout prevention in slovak smes– focus on optimal employment. *Acta Polytechnica Hungarica: An international peer-reviewed scientific journal of Óbuda University, Hungarian Academy of Engineering and IEEE Hungary Section : journal of applied sciences*. Vol. 18, no. 2., 2021, pp. 87–104. ISSN 1785-8860. DOI 10.12700/APH.18.2.2021.2.5
- [17] KORCSMÁROS, E., SERES-HUSZÁRIK, E., ŠIMONOVÁ, M.: Measuring employee satisfaction at Projekt Market Company. In: Hradec Econom Days: Double-blind peer reviewed proceedings of the international scientific conference Hradec Economic Days 2016. Hradec Králové: University of Hradec Králové, 2016, pp. 350–355. ISBN 978-80-7435-636-0
- [18] MARKOS, V., KOCSIS, ZS. Volunteering and Paid Work of Higher Education Students Depending on Religion. 2018., In: ISORECEA Conference Abstract Book
- [19] MARKOS, V., KOCSIS, ZS., DUSA, Á. R.: Different Forms of Civil Activity and Employment in Hungary and Abroad, and the Development of Student Drop-out. *Central European Journal Of Educational Research* 1(1) 2019., pp. 1–12.
- [20] MASEVIČIŮTĚ, K., ŠAUKECKIENĚ, V., OZOLINČIŮTĚ, E.: *EUROSTUDENT VI. Combining Studies and Paid Jobs*, 2018., URL: http://www.eurostudent.eu/download_files/documents/TR_paid_jobs.pdf
- [21] MINCER, J. (1958): Investment in human capital and personal income distribution. *The Journal of Political Economy* 66(4), 1958., pp. 281–302. <https://doi.org/10.1086/258055>
- [22] OECD: *Social, Employment and Migration Working Papers No. 169. Working and learning: A diversity of patterns*. Glenda Quintini, 2015., <https://dx.doi.org/10.1787/5jrw4bz6hl43-en>
- [23] OSTOJ, I. (2020): Determinants of Student Employment in Poland. *Higher Education in Russia and Beyond* 24 (3), 2020., pp. 12–13.
- [24] PERNA, L.: *Understanding the Working College Student New Research and Its Implications for Policy and Practice*. 2010., Sterling, Stylus Publishers
- [25] POLLARD, E., WILLIAMS, M., ARTHUR S., MEHUL KOTECHA, M.: *Working while Studying: a Follow-up to the Student Income and Expenditure Survey 2011/12*, 2013.
- [26] PUSZTAI G., KOCSIS ZS.: Combining and Balancing Work and Study on the Eastern Border of Europe. *Social Sciences* 8(6), 2019., p. 193. <https://doi.org/10.3390/socsci8060193>
- [27] RÓBERT, P., SAAR, E.: Learning and Working: The Impact of the 'Double Status Position' on the Labour Market Entry Process of Graduates in CEE Countries. *European Sociological Review* 28(6), 2012., pp. 742–754. <https://doi.org/10.1093/esr/jcr091>
- [28] SANCHEZ-GELABERT, A., FIGUEROA, M., ELIAS, M.: Working whilst studying in higher education. The impact of the economic crisis on academic and labour market success. *European Journal of Education* 52 (2), 2017., pp. 232–245. <https://doi.org/10.1111/ejed.12212>
- [29] STIBUREK, Š., VLK, A., ŠVEC, V.: Study of the success and dropout in the higher education policy in Europe and V4 countries. *Hungarian Educational Research Journal* 7(1), 2017., pp. 43–56. [DOI 10.14413/herj.2017.01.04](https://doi.org/10.14413/herj.2017.01.04)

- [30] SZŐCS, A.: Teher alatt nő a pálma: hallgatók munkához való viszonya a Debreceni Egyetemen. In: Fényes, H. - Szabó, I. (eds.): *Campus-lét a Debreceni Egyetemen. Ifjúságszociológiai tanulmányok*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó., 2014., pp. 159–182.
- [31] SZŐCS, A., HAMVAS, L.: Alternatives of how to prepare for the future labour market. *Metszetek* 4(4)., 2015., pp. 146–160.
- [32] TINTO, V.: Classrooms as communities: Exploring the educational character of student persistence. *The Journal of Higher Education* 68(6), 1997., pp. 599–623.
- [33] WARREN, J. R., LEPORE P. C., MARE, R. D.: Employment During High School: Consequences for Students' Grades in Academic Courses. *American Educational Research Journal* 37(4), 2000., pp. 943–969. <https://doi.org/10.3102/00028312037004943>
<http://journals.sagepub.com/doi/10.3102/00028312037004943>.
- [34] YANBARISOVA, D. M.: *Combining University Studies and Work: Influence on Academic Achievement*. Working Paper of research project “Russian longitudinal Panel Study of Educational and Occupational Trajectories” implemented within NRU HSE’s Annual Thematic Plan, 2014.,
https://wp.hse.ru/data/2014/12/09/1105014628/21EDU_2014.pdf